

С. В. Гладь,

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Вінниця

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІОГЕННИХ МАРКЕРІВ ТЕКСТОВОГО ПРОСТОРУ (ДОСВІД ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНГЛІСЬКОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ)

У статті розглядається специфіка текстових компонентів, що прямо чи опосередковано виражають емоційні наміри автора й спрямовані на моделювання емоцій гіпотетичного читача. Типологічні характеристики емоціогенних маркерів визначаються знаннями учасниками комунікації значень одиниць мовної системи та правил їх вживання. Емоційна значущість їх семантики може бути сталою, узуальною, чи набутою, оказіональною, що стає такою завдяки нетрадиційним знаковим образам і / чи неконвенціональному вживанню мовних знаків. Узуальні текстові компоненти поділяються на власне семантичні, структурно-семантичні та прагмасемантичні. У групі оказіональних емоціогенних маркерів розрізняються компоненти тексту, які стають емоційно значущими завдяки своїй візуальній або семантичній актуалізації. Візуально-акцентовані компоненти тексту включають фонетичні, графо-фонетичні та графічні різновиди.

Ключові слова: англomовний художній текст, емотивно заряджені елементи тексту, емоційна значущість семантики, узуальні емоціогенні маркери, оказіональні емоціогенні маркери, авторські емоційні наміри, читацькі емоційні реакції.

В статье рассматривается специфика текстовых компонентов, прямо или косвенно выражающих эмоциональные намерения автора и направленных на моделирование эмоций гипотетического читателя. Типологические характеристики эмоциогенных маркеров определяются знаниями участниками коммуникации значений единиц языковой системы и правил их употребления. Эмоциональная значимость их семантики может быть постоянной, узуальной или приобретенной, окказиональной, становящейся таковой благодаря нетрадиционным знаковым образам и/или неконвенциональному употреблению языковых знаков. Узуальные текстовые компоненты подразделяются на собственно семантические, структурно-семантические и прагмасемантические. В группе окказиональных эмоциогенных маркеров различаются компоненты текста, эмоциональная значимость которых выявляется благодаря визуальной или семантической актуализации. Визуально-акцентированные компоненты текста включают фонетические, графо-фонетические и графические разновидности.

Ключевые слова: англоязычный художественный текст, эмотивно заряженные элементы текста, эмоциональная значимость семантики, узуальные эмоциогенные маркеры, окказиональные эмоциогенные маркеры, авторские эмоциональные намерения, читательские эмоциональные реакции.

The article deals with the text components that directly or indirectly express addressers' emotional intentions and are aimed at modelling hypothetical readers' responses. Typological characteristics of emotiogenic markers are determined by communicants' knowledge about the units of the linguistic system and rules of their use. The emotional significance of their semantics can be sustained, usual, or occasional, acquired due to non-traditional iconic images and/or non-conventional use of linguistic signs. Usual text components are divided into proper semantic, structural-semantic and pragmatic-semantic. Occasional ones become emotiogenic due to their visual or semantic actualization. Visually accented emotiogenic components include phonetic, graphic and mixed types.

Keywords: English literary text, emotively charged elements of the text, emotionally significant semantics, usual emotiogenic markers, occasional emotiogenic markers, addressers' emotional intentions, readers' emotional responses.

Постановка проблеми. Емоційне ставлення адресанта (автора) до учасників, подій та об'єктів текстової дійсності актуалізується за допомогою емоційно заряджених компонентів тексту – емоціогенних маркерів. Характер ймовірного емоційного впливу емоційно значущих компонентів тексту на адресата обумовлений їх орієнтованістю на різну когнітивну базу осмислення текстової семантики [3, с. 57]. Емотивно заряджені компоненти тексту відзначені багатовимірністю, інтерактивністю та структурно-семантичною неоднорідністю. Дослідження особливостей їх контекстуального вживання дозволяє декодувати емоційні наміри автора і спрогнозувати емоційне реагування читача на реалії текстового світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістичній літературі представлена досить широка типологія мовних засобів вираження авторського ставлення до текстової дійсності: прямі і непрямі [1, с. 133; 4, с. 13–15]; спеціалізовані та неспеціалізовані [5, с. 50]; лінгвістичні й риторичні [7, с. 28]; імпліцитні та експліцитні [12, с. 36]; синтаксичні, семантичні, інтертекстуальні, наратологічні і метамовні (overcoded) [7, с. 56]. Мовні одиниці створюють зовнішню, матеріальну сторону тексту й виконують керуючу функцію в процесі розуміння на етапі входження читача в текстовий простір [2, с. 51]. Емоційна значущість певних текстових компонентів задається за допомогою ресурсів мовної системи і виникає: 1) при використанні в художньому тексті емотивних мовних засобів; 2) за рахунок нетрадиційності знакових образів, представлених в тексті; а також 3) при неконвенціональному вживанні знаків. У першому випадку емоційна значущість емоціогенних маркерів є узуальною, оскільки визначається характеристиками, що притаманні їм постійно як мовним одиницям або утворенням. У другому і третьому випадках мова йдеться про текстові елементи, які стають емоційно значущими завдяки своєму візуальному або семантичному виділенню (візуально-акцентовані і семантично-акцентовані маркери). Візуально-акцентованими текстові компоненти стають завдяки фонетичним, графо-фонетичним та графічним характеристикам.

Лексико-семантична специфіка емотивно заряджених текстових компонентів, що належать до першої групи, може бути продемонстрована на прикладі уривку з оповідання Дж. Чівера «The Enormous Radio» [10, с. 37–48].

«I do not want to go to school», a child screamed. «I hate school. I will not go to school. I hate school». «You will go to school», an enraged woman said. «We paid eight hundred dollars to get you into that school and you'll go if it kills» (p. 42)

Емоційна значущість даних СЕ визначається семантикою самих лексичних одиниць (дієслова «scream» і прикметника «enraged»), перебільшення «if it kills»), за допомогою яких описуються емоції роздратування і гніву дитини й жінки.

Семантична актуалізація емоційної значущості емоціогенних маркерів, що належать до другої групи (окаціональних текстових компонентів), відбувається завдяки їх візуально-семантичному виділенню. Наприклад, завдяки використанню особливих сполучень і чергувань букв фонетичний склад слова «tick-swoosh» у творі А. Тайлер «The Accidental Tourist» [11, с. 58–89] нагадує заколисуючий звук включених двірників машини, який привертає увагу читача до звукової оболонки слова.

«Macon switched his wipers on. Tick-swoosh, they went – a lulling sound; and there was a gentle patter on the roof» (p. 62).

Лексична одиниця «tick-swoosh», що виділена в реченні фонетично, структурно, пунктуаційно і графічно, стає ключовим з точки зору емоційної значущості й за допомогою семантики слів «lulling», «gentle» і «patter» передає атмосферу затишку, що панує в автомобілі, в якому подружня пара перечікує зливу.

Графічна образність текстових компонентів також стає емоційно значущою. Наприклад, фінал оповідання Ф. Б. Харта «The Outcasts of Poker Flat» [6, с. 50–60] привертає увагу читача через особливу сегментацію тексту (у вигляді епітафії) і семантику його складових.

«But at the head of the gulch, on one of the largest pine trees, they found the deuce of clubs pinned to the bark with a bowie knife. It bore the following, written in pencil, in a firm hand:

+
BENEATH THIS TREE
LYES THE BODY
OF
JOHN OAKHURST,
WHO STRUCK A STREAK OF BAD LUCK
ON THE 23D OF NOVEMBER, 1850.
AND
HANDED IN HIS CHECKS
ON THE 7TH OF DECEMBER, 1850

+
And pulseless and cold, with a Derringer by his side and a bullet in his heart, though still calm as in life, beneath the snow lay he who was at once the strongest and yet the weakest of the outcasts of Poker Flat. (p. 60)

Поєднання фонетичних і графічних засобів при актуалізації емоційної значущості слова, словосполучення чи речення дозволяє виділити групу графо-фонетичних візуально-акцентованих маркерів. Прикладом використання даного різновиду в тексті може служити уривок з роману П. Саймонс «Tully» [9, с. 642], в якому передається фінал розмови героїні оповідання, Таллі, з Лінн Мандоліні, матір'ю її подруги. Обговорюючи складні взаємини Таллі з її матір'ю, Лінн нагадує героїні про подію, що сталася з нею ще в школі. Коли Таллі було чотирнадцять років, її згвалтував рідний дядько, а мати, побивши, обізвала повією. На аборт дівчинку повезли подружжя Мандоліні, але в лікарні Таллі кричала тільки одне слово – «мама». «Now Lynn Mandolini shook her head. «No, Tully. You were screaming something very particular. Do you remember?»

MOMMY! MOMMY! МАМА! МАМА! МАМА! МАМА! МААААМММММА! MOMMMMMMEEEEEE!
*She writhed and scratched, she flailed and tried to get away, she looked at every face around her with screaming, desperate eyes, but all that was coming out of her mouth was an obscenely guttural sound, a two-syllable word, screamed over and over. **MOMMY! МАМА! МАМММММАААААА!***

Текстові компоненти стають емоційно значущими завдяки контекстуальному вживанню лексичних одиниць, що призводить до 1) порушення семантичної сполучуваності; 2) смислової неоднозначності або 3) семантичної ізолюваності вербального знака в межах контексту. Семантичний конфлікт слова з контекстом можна розглянути на прикладі слова «beautiful», яке зазвичай використовується при характеристиці жінок, дітей або речей, але, як правило, не вживається до чоловіків. Саме тому значення слів «to do his eyes» та «beautifully» у реченні «David always did his eyes beautifully» [8, с. 17] «конфліктують», надаючи йому емоційну значущість.

Смислова неоднозначність окремого слова в конкретному контексті надає емотивну конотацію значенню всього речення, в якому вживається це слово: «Graham was a heavily built, very dark man with a swarthy skin. He had to shave twice a day. Christine had started going out with him when she was fifteen and they got married on her eighteenth birthday» (p. 10).

Короткий опис зовнішності чоловіка (Graham was a heavily built, very dark man with a swarthy skin) доповнюється інформацією про те, що йому доводилося голитися двічі на день. У зв'язку з тим, що не зрозуміло, чому герой оповідання поступає таким чином, добре це чи погано, читач отримує ряд питань, здатних впливати на його емоційну сферу.

Смислова ізолюваність компоненту тексту, який стає емоціогенним маркером, може виникати в результаті порушення логіки наративу. Наприклад, в оповіданні Ч. М. Фландрі «A Dead Issue» [6, с. 150–171] при описі похмурого настрою викладача Гарвардського університету використовується фраза «One plus two equalled three, as usual», яка за змістом ізолювана від контексту, оскільки значення даного речення зрозуміло, а його сенс, тобто те, що ховається за цією фразою у філософії конкретної людини, не розкритий. При цьому аналізований елемент тексту сприймається як «когнітивно чужий», стає емотивно зарядженим і може розглядатися як семантично-акцентований компонент тексту.

«*Marcus Thorn, instructor in Harvard University, was thirty-two years old on the twentieth of June. He looked thirty-five, and felt about a hundred. When he got out of bed on his birthday morning <... > the date at the top of the Crimson recalled the first of the unpleasant truths to him. His mirror <... > revealed fact number two to Mr. Thorn, while he was brushing his hair and tying his necktie. One plus two equalled three, as usual, and Thorn felt old and unhappy. But he did not linger over his dressing to philosophies on the evanescence of youth <... > » (p. 118).*

Висновки. Таким чином, певні текстові компоненти стають емоційно значущими і можуть розглядатися як емоціогенні маркери у текстовому просторі завдяки здатності стимулювати емоційні реакції читача на семантику певних лексичних одиниць. Їх визначення ґрунтується на знаннях учасниками комунікації значень одиниць мовної системи та правил їх вживання. В залежності від того, чи семантика текстових елементів є узусно емоційно значущою або стає такою завдяки нетрадиційним знаковим образам і неконвенціональному вживанню мовних знаків, розмежовуються узусальні та оказіональні емоціогенні маркери. Емоціогенність узусальних текстових компонентів закладена в їх семантиці. Оказіональні текстові елементи стають емоційно значущими завдяки своєму візуальному або семантичному акцентуванню у тексті.

Література:

1. Бахтін М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках / М. М. Бахтін // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької, 2-е вид., доповнене. – Львів : Літопис, 2002.
2. Бехта І. А. Авторське експериментаторство в англomовній прозі ХХ століття / І. А. Бахтін. – Львів. : Паіс, 2013.
3. Воробйова О. П. Когнітивна поетика в Україні: напрями досліджень // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес: Мат-ли Міжнар. наук. конф. / Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича, 24-26 листопада 2004 р. / О. П. Воробйова. – Чернівці, 2004.
4. Лотман Ю. М. Об искусстве. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. – СПб : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1998.
5. Genette G. Narrative Discourse Revisited / G. Genette : trans. By J. E. Lewin. – Ithaca; NY : Cornell Univ. Press, 1988.
6. New Stories from the South. The Year's Best, 1996 / Ed. by Sh. Ravenel. – Chapel Hill (North Carolina) : Algonquin Books of Chapel Hill, 1996.
7. Palmar A. Fictional Mnds/ A. Palmar. – Lincoln; L. : Univ of Nebraska Press, 2004.
8. Rendell R. The New Girl Friend and Other Stories / R. Rendell. – L. : Arrow Books Lmt., 1985.
9. Simons P. Tully / P. Simons. – NY : St. Martin's Paperbacks, 1995.
10. The Stories of John Cheever / J. Cheever. – New York : Ballantine Books, 1980.
11. The Harper American Literature. – Vol. 2. – Sec. ed. – NY : HarperCollinsPublishers, 1993.
12. Yule G. Pragmatics / G. Yule. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1996.